

აკაკი ჩიქობავა

კოლხეთი პონტოურ სისტემაში

ძვ.წ. VI-III საუკუნეების დასავლეთ საქართველოს შავიზღვისპირეთში ბერძნული კოლონიზაცია იწყება. პირველ ეტაპზე ამ კუთხით აქტიურ როლს მიღებული, შემდეგ კი ათენი ასრულებდა. ამ რეგიონში ანტიკური, ბერძნული ეკონომიკის სიმძლავრემ ძვ.წ. VI-I საუკუნეებში ზღვისპირა ზოლში ძლიერი კაპიტალის არსებობა გამოიწვია, რაც წინარეფეოდალური ტიპის საზოგადოებისთვის არ არის დამახასიათებელი.

ათენელთა ერთ-ერთი ღეკრეტის მიხედვით, მეტროპოლია მოკავშირეებს აიძულებდა მიმოქცევაში ჰქონოდათ ათენური ფული, საწონები და საზომი. კოლხეთში ატიკური ფულის სტანდარტი უნდა ყოფილიყო გაბატონებული. 1993 წელს სოხუმის მიდამოებში აღმოჩენილი მონეტის მსგავსი თეთრი მეტალის მიხედვით (წონა 300,37 გრ. d=70 მმ.), დიოსკურია, სავარაუდოდ, იმ კავშირის წევრი გამხდარა, რომელშიც ათენი პირველობდა. იგივე შეიძლება ითქვას ფაზისზეც.¹

ძვ.წ. IV საუკუნეში მთელი დასავლეთ საქართველო კოლხების ეგიდის ქვეშ ერთიანდება, თუმცა მალევე ცალკეულ სკეპტუხიებად იშლება. ძვ.წ. III-II საუკუნეებში ბერძნული ახალშენები ადგილობრივმა ხელისუფლებამ დაიქვემდებარა. ფაზისი წყვეტს კოლხური თეთრის ემისიას,² მართლაც, რომ სტრაბონის მიხედვით, ის კოლხთა სავაჭრო ქალაქია: „ფაზისზე მდებარეობს მისი მოსახელე ქალაქი, კოლხთა სავაჭრო ადგილი“ (Strabo.XI.II.17).³ ამ პერიოდისთვის დიოსკურიაც ამ კუთხით უნდა განვიხილოთ.⁴ სტრაბონისვე

¹ თ. დუნდუა. ატიკური ნახევარ მინა დიოსკურიიდან – ათენის პონტოური თალასოკრატია. თბ. 2000, გვ. 3-10.

² თ. დუნდუა. საქართველო და დასავლეთი ნუმიზმატიკური მასალების მიხედვით. თბ. 1995, გვ. 83.

³ თ. ჯავახიშვილი. სტრაბონის გეოგრაფია (ცნობები საქართველოს შესახებ). თბ. 1957, გვ. 123.

⁴ თ. დუნდუა. 6. სილაგაძე. საქართველო და გარე სამყარო (XI კლასი). თბ. 2001, გვ. 46.

ცნობით, „დიოსკურიის შემდეგ დანარჩენი სანაპირო კოლხიდისა არის“ (Strabo. XI. II. 14.).⁵

მითრიდატე VI ევპატორის (ძვ.წ. 111-63 წწ.) მიერ კოლხეთის დაპყრობა ძვ.წ. 105-90 წლებში უნდა ვივარაუდოთ. აქედან მოყოლებული, კოლხეთში პოლიტიკური სურათი ასეთი თანმიმდევრობით იცვლება:

1. კოლხეთი – პონტოს სატრაპია – გამგებელი/მმართველი (სატრაპი) > კოლხეთის პიპოთეტური სამეფო – მეფე მითრიდატე ფილადელფოს ფილოპატორი (?).

2. ადგილობრივი ადმინისტრაციული ერთეულები – სკეპტუხების „გამთავრება“ (ოლთაკე?).

ამ პერიოდში (დაახლოებით ძვ.წ. 105-90 წლები) კოლხეთის ტერიტორიაზე მიმოიქცევა სპილენძის მონეტები, რაც მითრიდატე VI ევპატორის პოლიტიკური გაერთიანებისთვის არის დამახასიათებელი, კერძოდ კი, სამხრეთ შავიზღვისპირეთის ქალაქებისთვის.⁶ ასევე ადგილზე იჭრებოდა (დიოსკურია, ვანი) სპილენძის მონეტები, რაც კოლხეთისთვის და ზოგადად პროტო-ფეოდალური სამონეტო ბაზრისთვის არ არის დამახასიათებელი.⁷

რისთვის იჭრება სპილენძის მონეტა კოლხეთში?

დიოსკურიის საქალაქო მონეტები: (ძვ.წ. 105-90 წწ.) ხალკი (?) (რელიუმი – 1,3 - 3,1 გრამი), ღიხალკი (?) (რელიუმი – 3,7 - 5 გრამი), ტეტრახალკი (?) (წონა – 6,1 გრამი).

შუბლი: ტყუპი ძმების დიოსკურების ქუდები ვარსკვლავებით, თითოეულზემოთ, ძირითადად ექვსი, იშვიათად რვაქიმიანი.

ზურგი: კვერთხი. მის ორივე მხარეს სამ სტრიქონად მოთავსებულია ბერძნული ლეგენდა ΔΙΟ/ΣΚΥΡΙΑ/ΔΟΣ ე.ი. დიოსკურიის.⁸

⁵ თ. ყაუხჩიშვილი. სტრაბონის გეოგრაფია (ცნობები საქართველოს შესახებ), გვ. 121.

⁶ გ. ღუნდუა, თ. ღუნდუა. ქართული ნუმიზმატიკა. ნაწ. I. თბ. 2006, გვ. 76-79.

⁷ თ. ღუნდუა. კოლხეთი, იბერია და პონტოს სამეფო ნუმიზმატიკური მასალების მიხედვით. თბ. 1993, გვ. 46.

⁸ თ. ღუნდუა. საქართველო და დასავლეთი ნუმიზმატიკური მასალების მიხედვით, გვ. 44.

დიოსკურიადები საქართველოს ტერიტორიაზე არ არის აღმოჩენილი. მის ცალკეს მხოლოდ ძველი ბოსფორის სამეფოს (ყირიმი) ტერიტორიაზე ვხვდებით. რითი უნდა იყოს ეს განპირობებული?

ამ მონეტების შემსყიდველობითი უნარი ძალზე დაბალია და მისი ემისია პოლიტიკურ ხასიათს ატარებს. ის ძირითადად ბოსფორის სამეფოში მყოფი მითრიდატე VI ევპატორის გარნიზონებისთვის სახელფასო დანამატისთვის უნდა გამოიყენებოდა.⁹

ავტონომიადაკარგულმა პოლისმა დიოსკურიამ მითრიდატე VI ევპატორის პერიოდში სტატუსი აღიდგინა ნომინალური ავტონომიურობით, რადგან საქალაქო მონეტების მოჭრა ქალაქის დასახელების ზედწერილით, სწორედ რომ პოლისის აღდგენაზე მიუთითებს.¹⁰ სავარაუდოდ, მითრიდატეს დიოსკურია ბოლომდე დაუპყრობელი კოლხეთის შიდა ტერიტორიების (სკეპტუხები) მეტოქედ გამოადგებოდა. ძვ.წ. 84 წელს კოლხეთი აუჯანყდა მითრიდატეს და მეფედ მისი ძე, მითრიდატე ფილადელფოს ფილოპატორი, მოითხოვეს (App. Mithr. 64). ამის ფონზე კი დიოსკურია ბოლომდე ინარჩუნებს ერთგულებას. პომპეუსისგან დევნილი მითრიდატე სწორედ რომ დიოსკურიაში იხამთრებს (App. Mithr. 101).¹¹ რაც შეეხება კოლხთა სკეპტუხ ოლთაკეს, ის, სავარაუდოდ, უფრო საკუთარ დამოუკიდებლობას იცავდა, ვიდრე პონტოურ „სატრაპიას“.¹²

გაზიარებულია მოსაზრება, რომ ვანშიც იჭრებოდა სპილენძის მონეტები, ე.წ. ანონიმური ემისია (მითრიდატე ფილოპატორ ფილადელფოსი (?) ძვ.წ. 84/83 წწ. (?) Ae. ხალკი – რელიუმი 1,2 - 2,1 გრამი. ჰემიხალკი – რელიუმი 0,8 - 1,1 გრამი (?).

⁹ О. Д. Дашевская, Г. А. Лорткипанидзе. Монеты Диоскурады на городище Беляус (Крым). Кавказский-африканский археологический сборник. XI. т. 2004, г. 173-179; т. дუნდუа. ქართული ეთნოკულტურული ევოლუცია და დასავლეთი ნუმიზმატიკური მასალების მიხედვით. თბ. 1997, გვ. 50.

¹⁰ თ. დუნდუა. ქართული ეთნოკულტურული ევოლუცია და დასავლეთი ნუმიზმატიკური მასალების მიხედვით, გვ. 44.

¹¹ აპიანე. მითრიდატეს ომების ისტორია (ბერძნული ტექსტი ქართული თარგმანითურთ გამოსცა და შესავალი და საძიებლები დაურთო თ. ყაუხჩიშვილმა). თბ. 1959, გვ. 135, 195.

¹² თ. დუნდუა. კოლხების აჯანყება და მითრიდატე უმცროსი. თბილისის უნივერსიტეტის შრომები. ისტორია, არქეოლოგია, ხელოვნებათმცოდნეობა, ეთნოგრაფია. ტ. 321. თბ. 1996, გვ. 26.

შუბლი: *სტილიზებული ლოტოსის გამოსახულება*

ზურგი: *რეაქციური კარსკვლავი*.¹³

გამოთქმულია მოსაზრება, რომ ვანში ნაპოვნი ლოტოსის გამოსახულებიანი სპილენძის ანონიმური მონეტები მითრიდატე უმცროსის საქმიანობას უნდა უკავშირდებოდეს. სავარაუდოდ, ვანში მისი გარნიზონები იდგა.¹⁴

სპეციალისტების დაკვირვებით, კოლხეთის სამონეტო ბაზრისთვის არ არის დამახასიათებელი სპილენძის მონეტების ცირკულაცია.¹⁵ ჩვენ შემთხვევაში კი დიოსკურიასა და ვანში მოჭრილი მონეტები არა საბაზრო ურთიერთობებისთვის, არამედ გარნიზონების სახელფასო დანამატისთვის უნდა გამოიყენებოდეს.

აღრუელ პერიოდში ფაზისელთა კომერციის წინსვლაში დიდ როლს ვერცხლის საბადო ასრულებდა, რომელსაც ქალაქი ფლობდა.¹⁶ რადგან ამგვარი საბადო არ გააჩნდა დიოსკურიას, ჩვენი აზრით, აქ საქმე უნდა გვექონდეს სახელმწიფო დოტაციასთან, რომელიც პონტოს სამეფოს მხრიდან ხორციელდებოდა.

ეს ურთიერთობები ასე წარმოგვიდგენია: პონტოს სამეფო ვერცხლს უგზავნის დიოსკურიას დოტაციის ან კრედიტის სახით, დიოსკურია ჭრის სპილენძის საქალაქო მონეტას, რომელიც მითრიდატე VI ევპატორის გარნიზონებს უგზავნება სახელფასო დანამატის სახით. ამ კონკრეტული სამონეტო ემისიით, ჩვენი აზრით, მითრიდატე ცდილობს საერთო საინტეგრაციო ზონის შექმნას, რაც მითრიდატე უმცროსის დასჯის შემდეგ მეტნაკლებად შესაძლებელი გახდა.¹⁷

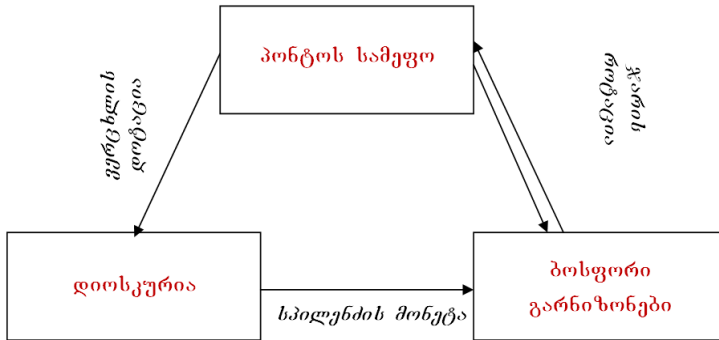
¹³ თ. დუნდუა. საქართველო და დასავლეთი ნუმიზმატიკური მასალების მიხედვით, გვ. 44.

¹⁴ გ. დუნდუა. იჭრებოდა თუ არა მონეტა ვანში? მაცნე (ისტორიის... სერია). თბ. 1974. N-2, გვ. 110-122; Г. Ф. Дундуа. Монетное дело и монетное обращение в Грузии в античную эпоху (VI в. до н.э. – IV в. н.э.). Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора исторических наук. Тб. 1982, გვ. 28.

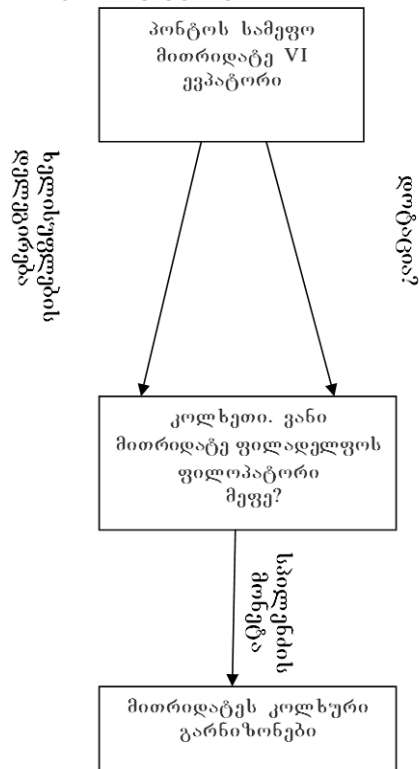
¹⁵ თ. დუნდუა. კოლხეთი, იბერია და პონტოს სამეფო ნუმიზმატიკური მასალების მიხედვით, გვ. 45.

¹⁶ თ. დუნდუა. ქართული ეთნოკულტურული ევოლუცია და დასავლეთი ნუმიზმატიკური მასალების მიხედვით, გვ. 43.

¹⁷ თ. დუნდუა. მითრიდატე უმცროსი – იყო თუ არა ის რომის მოკავშირე? თბ. 2008, გვ. 7.

დიოსკურიადების მიმართ გამოყენებული სქემა, ჩვენი აზრით, შესაძლებელია მივუსადაგოთ ვანის ანონიმური ლოტოსის გამოსახულებიანი სპილენძის მონეტების მოჭრის ფაქტსაც.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, კოლხეთში ძვ.წ. II-I საუკუნეებში არეულია I ციკლის კაპიტალიზმისთვის და პროტოფეოდალური საზოგადოებისთვის დამახასიათებელი ნიშნები. კოლხეთში საბანკო სისტემა არ

იყო განვითარებული, თუმცა დიოსკურიისა და ვანის სპილენძის მონეტების ცირკულაციის არეალის მოხაზვის შედეგად შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ აღნიშნული მონეტები სახელმწიფო დოტაციის შედეგად მოიჭრა და სახელფასო დანამატს წარმოადგენდა. ხელფასის ძირითადი ნაწილი კი პონტოს სამეფოს სამხრეთ შავიზღვისპირეთის ქალაქების ტრაპეზებში ინახებოდა. ამ სისტემაში იყო გაერთიანებული კოლხეთის სატრაპია/სამეფოც? ამიტომ მითრიდატე VI ევპატორის პერიოდის კოლხეთი მოვნიშნეთ, როგორც ანომალიური ხასიათის პროტოფეოდალური ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონი.

Akaki Chikobava

COLCHIS IN PONTIC SYSTEM

Summary

The Greek colonization at the Western Georgian Black Sea littoral began in the 6th c. B.C. At first, it were the Milesian colonists, then the Athenians became more active. In the 4th c. B.C. Colchs united the Western Georgia, but soon it was broke-up into several sceptuchias. In the 3rd -2nd cc. B.C. the local government subdued the Greek poleis.

The annexation of Colchis by Mithridates VI Eupator (111-63 B.C.) is supposable in 105-90 B.C. During this period the copper coins common to the political union of Mithridates VI Eupator are in circulation in Colchis. The copper coins unusual for the Colchis, and for the proto-feudal societies, are minted in Dioscurias and Vani. We think that the regulation of copper money circulation was following: the Kingdom of Pontus was sending silver to Dioscurias, either as credit or dotation, and Dioscurias was minting the copper polis coins, which were sent as pay rise to the garrisons of Mithridates VI Eupator. This specific monetary emission was one of the arrangements in Mithridates' measures to create the common integration zone.

The attributes of the I cycle capitalism and protofeudal society are mixed in the 2-1st cc. B.C. in Colchis. The banking system was not developed in Colchis. Nevertheless, the delineation of the circulation area of the copper coins gives us an opportunity to state that they were minted thanks to the state donation and they represented the daily allowance additional to the salary. The salary itself was not given to the soldiers and it was kept in the banks of Southern Black Sea littoral cities. The Colchis was incorporated into this system. That is why the Colchis of Mithridates VI Eupator can be called as the protofeudal economic and geographical region with anomalies.